

**Radan Haluzík, Proč jdou chlapi do války.
Emoce a estetika u počátků etnických konfliktů.
Dokořán, Praha 2018, 488 s.–**

Radan Haluzík je bílou vránou mezi antropology zkoumajícími etnické konflikty, a to nejen v českém, ale i v mezinárodním měřítku. Málokterý antropolog osobně zkoumal v terénu veškeré konflikty v bývalé Jugoslávii, na jižním Kavkazu, Čečensku a nádvkem ještě třeba u amazonských Ašaninků, o nichž pojednává kniha *Proč jdou chlapi do války: Emoce a estetika u počátků etnických konfliktů*, shrnující jeho třicetileté zkušenosti s tématem.

Autor nejenže osobně navštívil dějiště konfliktů, ale mimořádně intenzivně se začlenil do tamních společností, dlouhodobě bydlíval u místních, docházel na demonstrace a sledoval cvrkot – nebo naopak apatii – v povstaleckých štábech a navštěvoval zákopy a fronty. Pohyboval se sám, bez tlumočnicka, bez prostředků běžných pro západní antropology či novináře i bez pasu státu, propůjčujícím aureolu významného hosta. Tichý a nenápadný si vytrvale nasazoval masku naivního kluka, což působí jednoduše, ale znamená to sebekontrolu 24 hodin denně. Odměnou za často mnohatýdenní psychické vypětí bylo otevřené vyprávění místních, zachycované na stovkách stran škrabopisných, ale nesmírně cenných zápisků.

Radan Haluzík se vrhl do zkoumání svého životního tématu bezprostředně poté, co prodělal extatickou

zkušenost se studentskou stávkou v roce 1989. Záhy si uvědomil, jak podobná je prožitkům jiných v bortícím se Sovětském svazu a rozpadající se Jugoslávii. Pochopil, jak široký svět se otevírá zkoumáním tehdy (ale i nyní) ještě opomíjených rovin konfliktu, jimiž jsou emoce a prožívání událostí aktéry, vedoucí až k extatickým stavům, a to v kontextu politické estetiky a veřejné dramatické performance. Ve své knize se proto snaží předestřít co možná nejkompexnější obraz myšlení aktérů a způsobů, jimiž situaci kolem sebe uchopují, poněvadž soudí, že bez něho jsou vysvětlení příčin postkomunistických (ale i řady jiných) etnických konfliktů neúplná, a proto také nepřesvědčivá.

Etnické konflikty jsou typickým příkladem jevu, který lze skvěle zkoumat kvantitativním i kvalitativním způsobem, současně však ukázkou toho, jak je zkoumání určitého jevu obtížné. Povaha etnických konfliktů málokdy umožňuje shromáždit dostatek srovnatelných věrohodných údajů pro kvantitativní analýzu, a sledovat tyto konflikty zblízka s cílem poskládat zasvěcený kvalitativní obrázek je nebezpečné. Proto v tomto směru zůstává Radan Haluzík i dnes ve světovém měřítku ojedinělým výzkumníkem šířící svého záběru i hloubku zapojení mezi aktéry přímo v centru dění. Jedinečný zážitek účastníka studentské stávky

mu přitom umožnil vyladit se v duchu na podobnou vlnu, což je výhodou například v porovnání s autory vysvětlujícími etnické konflikty racionální snahou o zisk a opírajícími se o fakta vyabstrahovaná ze statistik.

Haluzík naproti tomu knihu otevírá otázkou, proč jeho „chlapi“ směřují k válce řadou iracionálních rozhodnutí a strhnou přitom masu ostatních, i těch, kdo by měli mít odstup a rozum. Snaha o zisk se může v průběhu konfliktu zvýraznit, ale dění dali do pohybu nadšenci, z nichž prakticky žádný nezbohatl. Určujícím činitelem postkomunistických válek je identita a ta vyžaduje jiný typ motivace i nasazení. Zapomeňte na Clausewitze, říká Haluzík, tyto války i události jim předcházející jsou do značné míry představením přinášejícím hercům opojení srovnatelné i s drogovým raušem. A války, jež následovaly, byly podle Haluzíka, alespoň zpočátku, pokračováním politické estetiky jinými prostředky. Jakkoli jde o subjektivní prožívání a představy, pro aktéry byly skutečnou realitou. Její základy přitom nemalou měrou vykonstroval univerzalistický komunistický režim, který vybudoval instituce na ochranu tradic s cílem překlenout etnický partikularismus. Chtěl si tak podřídit a kontrolovat odstředivé tendence. Jak ale klesala přesvědčivost jeho nosného modernizačního příběhu, dceřiné etnické příběhy jej ve významu nakonec překonaly, jak se lidé, zmatení pádem režimu, místo dosavadní vize pokroku obraceli zpět „ke kořenům“.

Autor to nápaditě ilustruje novými karikaturami zachycujícími soudobé kolektivní vnímání a nálady. Nejprve se každý národ rozkoukává vlastními brýlemi (a pohledy se rozcházejí). Pak přichází symbol pera, silnějšího meče (v podobě dravců, rýsuující nové hranice, střílející). Následují symboly kypícího hrnce, sirky a pak davů na náměstích. A tady už z karikatur přecházíme k davovým politickým spektaklům, odehrávajícím se v reálu, imitujícím historické události a současně v masovém rituálu zvěstování ohlašujícím příchod nové doby. V ní se sen stává skutečností a jednotlivci, zažívající pocit posvátnosti, spěchají využít příležitost k sehrání historické úlohy před očima světa. To je Haluzíkovo ústřední a nejvlastnější téma – „zážitek dramatu, který změní svět“. Ve snaze přiblížit žité, skutečné „já“ tomu vzorovému, ideálnímu vidí hlavní motor postkomunistických konfliktů. Mávání vlajkami se mění na mávání zbraněmi a hra na zbojníky ve skutečnou střelbu, která zážitek posvátnosti maže a s ní přichází kocovina probuzení.

Haluzík oprávněně poukazuje na samoorganizovanost demonstrací i rodících se dobrovolnických armád a s využitím poznatků i osobních zkušeností ze sametové revoluce, jedné z karnevalových revolucí východní Evropy roku 1989, popisuje model masové mobilizace. Dění vlastně běží tak nějak samo, neefektivitu samoorganizovanosti vyvažuje masovost. Aktéři v dramatickém zápalu testují hranice možného, až performance

sklouzne ke krveprolití, aniž by to mnozí aktéři vlastně chtěli. Proti známé teorii racionální volby tak autor vlastně staví volbu iracionální. Jeho popis událostí je poměrně přesvědčivý, ale nelze se ubránit dojmům, že na přesvědčivosti by ještě získal, kdyby do něj autor, zejména se zřetelem na atmosféru odlišných „brýlí“, rýsování nových hranic a kypících hrnců, zapojil například koncept bezpečnostního dilematu.

Haluzík má materiál k zrcadlení hrnce před výbuchem z Jugoslávie, ale zkušenost s improvizovanými štáby a samoorganizací z Kavkazu. Podobně muzejní intelektuálové stáli v popředí na Kavkaze, ale méně v Jugoslávii. Občas také nesedí chronologie. Haluzík také vcelku pomíjí zájmy politických aktérů disponujících funkční státní správou i ozbrojenými silami, ale i fakt, že ne všichni aktéři prožívají popisované opojení; to ale dělá záměrně proto, že v ohnisku jeho zájmu je extatický aktér coby ústřední hybatel.

Při velmi pečlivém pohledu vystanou tedy v modelu jisté mezery. Neznamená to, že model není platný.

Spíše se zdá, že přes obrovské množství nasbíraného materiálu nabízí okno, které autor otevírá, vlastně ještě mnohem více příležitostí k přemýšlení, než kolik se do knihy vešlo. Nezapomínejme, že politika jako taková je vlastně tvorbou obrazů a veřejným dramatem.

Autora je nutné pochválit za vynikající styl, kombinující odbornou úroveň s vypravěčským tónem, což knihu přibližuje řadovému čtenáři, přitom však nikdy nesklouzne k zjednodušujícímu podání. Bohatý slovník i obrovská erudice vytvářejí od prvních stran ve čtenáři dojem, že je vtažen do děje.

Kvalitativně je často nehmatatelné. Proto je více než vítaná vizualizace, které Radan Haluzík dopřává plnými hrstmi v podobě karikatur, tematických ilustrací i vlastních fotek chlapů jdoucích do války. Vydavateli patří dík za pečlivé grafické zpracování i ochotu zařadit do textu zmíněné množství obrazového doprovodu. Slabinou je bohužel omezený rejstřík, který by si v případných dalších vydáních zaslouhoval rozšířit.

Filip Tesař (nezávislý badatel)

Martin Rychlík, Dějiny vlasů. Účesy, vousy, chlupy a péče o ně. Academia, Praha 2018, 361 s.–

Troufám si říci, že Martin Rychlík je patrně jediným českým etnologem, rozvíjejícím to, co se kdysi nazývalo „sittengeschichte“, což vždy

znamená jednak smysl pro utříděnost, jednak smysl pro areálovost a rovněž smysl pro detail; v tomto ohledu je Rychlík pokračovatelem